

ВІДГУК

на дисертацію **Калуги Володимира Федоровича**
«Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени
суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Аналіз дисертаційної роботи Калуги В.Ф. «Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри» засвідчує її актуальність, теоретичну і практичну значущість, глибокий науково-теоретичний потенціал, здатність до широкого і всебічного охоплення проблеми, уміння актуалізувати проблему та сприяти виявленню проблематики ідентичності.

Незважаючи на складність даної проблеми в теоретичному і в практичному плані, наявний плюралізм думок щодо оцінки феномена ідентичності і самоідентичності в історико-філософському контексті, все це дозволило автору переосмислити ідентичність і самоідентичність як характеристику людської буттєвості за рахунок звернення до аналізу соціокультурних, гендерних і екзистенціальних вимірів ідентичності та самоідентичності як феноменів суспільного буття людини.

Це дало можливість також сфокусувати увагу на конкретних проявах конфліктності та її причинах (с.5). В результаті теоретичного аналізу і систематизації ідей різних поглядів науковців, автору роботи вдалося дослідити ймовірні шляхи та механізми зняття виявлених протиріч існування людини та людства. Саме цим і зумовлена актуальність даного дисертаційного дослідження.

Слід погодитися з автором, що **об'єктом дослідження** є суспільне буття людини.

Предметом дослідження – соціокультурні, гендерні і екзистенціальні аспекти ідентичності та самоідентичності людини в контексті її суспільного буття.

Метою дослідження є аналіз феноменів ідентичності та самоідентичності як ключових елементів соціального буття людини в їх гендерних, соціокультурних та екзистенціальних вимірах на предмет виявлення джерела та супутніх обставин екзистенціальної напруги особистості, притаманної цивілізованій істоті, та пошуку ефективних засобів подолання численних внутрішніх конфліктів, в т.ч. породжених протистоянням між самовідчуванням як основою самоідентичності та саморозумінням як результатом рефлексії ідентичності (с.13).

Реалізації мети дослідження сприяли логічна структура дисертації, чітко визначені дослідницькі завдання та методологія дослідження. Автор ґрунтує свої висновки на основі комплексу літературних джерел (фундаментальних праць зарубіжних та вітчизняних учених, опублікованих документів, художньої літератури, тощо), що підтверджує список використаної літератури 477 найменувань (з них іноземних – 44), звернення відразу до різноманітних інформаційних джерел: як до філософської та наукової думки, так і до міфології та езотеричного досвіду, переданого за допомогою філософського мистецтва.

Слід погодитися з автором, що розгортання дослідження феноменів ідентичності та самоідентичності можна розбити на такі напрямки: філософсько-науковий, міфологічний та езотеричний (с.24).

В цілому слід відмітити концептуальну структуру дисертаційного дослідження, що включає 6 розділів (26 підрозділів), що виявляє аналіз наступного:

Розділ 1. Теоретико-методологічні основи дослідження (с.23-80).

Розділ 2. Змістовне наповнення та співвідношення між собою феноменів, що вказують особливості виокремленого буття людини (с.81-154).

Розділ 3. Проблема генези ідентичності та самоідентичності особистості в соціумі: гендерна і соціокультурна складові (с.155-210).

Розділ 4. Фактори впливу на формування ідентичності та становлення само ідентичності: їх властивості (с.211-248).

Розділ 5. Екзистенціальні умови та обставини розгортання ідентичності та само ідентичності в соціокультурному просторі (с.249-305).

Розділ 6. Самоідентичність як динамічний образ власного буття, ключові обставини розгортання ідентичності та само ідентичності (с. 306-351).

У процесі аналізу теоретичної спадщини з філософського трактування ідентичності та самоідентичності в дисертаційному дослідженні розкриваються нові аспекти, які дозволили розглянути наявні напрацювання в царині соціальної філософії, філософської антропології, філософії екзистенціалізму, персоналізму, а також у площині філософського мистецтва та езотеричної практики. Зокрема, засадничими для даної роботи стали герменевтичний підхід та компаративний аналіз, які, по-перше, дозволили зусібіч подивитися на феномени ідентичності та самоідентичності як ключові елементи соціального буття людини.

Спираючись на принципи метаантропології, розроблені Н. Хамітовим, дисертант розкриває відмінності взаємодії між ідентичністю і самоідентичністю особистості на різних рівнях її досконалості та обґрунтовує ідею, що протистояння між згаданими ключовими елементами буття людини знімається лише на рівні метаграничного виміру її буття. Це відбувається завдяки взаємопроникненню ідентичності як саморозуміння та самоідентичності як самопочування.

Водночас, соціальна метаантропологія як методологія, яку започаткувала С. Крилова, дозволяє осмислювати феномени ідентичності і самоідентичності, утримуючи в полі уваги соціальний вимір людської природи (с.14-15).

Метаантропологічний підхід дає можливість збагнути, що кожна людина перебуває на певному етапі розвитку або має певний рівень досконалості (с.51).

В дисертації доводиться, що на основі реалізації свого концептуального задуму автору дисертації вдалося вперше аргументовано дослідити те, що ідентичність є «продуктом» суспільного буття людини, та за її посередництва розкривається суть родового начала в людині, тоді як самоідентичність репрезентує ірраціональне і водночас суто індивідуальне начало, зведене на смаках, бажаннях, переживаннях та покликанні відповідно.

Таким чином, виявлено джерело внутрішньої напруги, притаманне соціальній істоті, що криється у певній несумісності або й протистоянні ідентичності та самоідентичності, як протистояння між тим, як себе розуміє соціальний суб'єкт та, тим, як носій конкретної суб'єктивності переживає себе як унікальне буття або чим себе відчуває це унікальне буття (с.16).

Саме це дозволило автору щодо розробки проблематики, пов'язаної з суттю феноменів ідентичності та самоідентичності, їх соціокультурними гендерними та екзистенціальними вимірами, співвідношенням між собою, умовами та обставинами формування і становлення; упорядкуванню наявного знання про роль соціального фактору в становленні та поетапного або порівневого розвитку людини.

Важливим, на думку автора дисертації, є те, що ідентичність і самоідентичність дозволяють помітно проникнути в суть глибинних протиріч, з якими постійно стикається людина впродовж свого існування, та осмислити роль виявлених протиріч як механізму стимулювання або стримування розвитку; дають змогу розширити і структурувати знання про місце і роль ключових екзистенціалів в бутті людини; сприяють поглибленню знання про природу статі, гендерного зрізу ідентичності та прояву самоідентичності.

В дисертації продемонстровано, що необхідною умовою сучасних цивілізованих відносин, в контексті яких розкрито органічні зв'язки поміж ключовими екзистенціалами та їх співвіднесення з різними видами активності людини. Зокрема, обґрунтовано ідею, що в практичній площині буття людини свобода виступає не лише як раціональна мета активності, а й

як творча спонтанність, своєрідний «побічний ефект», що виникає в разі цілковитого занурення в процес діяльності (с.17-18).

Дисертаційне дослідження має розлогий понятійно-категоріальний апарат дослідження, що потребувало вияснення і їх понять – культура, свобода, творчість, доля, гра та інші, яким і присвячені підрозділи дисертації.

Слід погодитися з визначеннями, що «Самоідентичність – субстанціональне начало індивідуального прояву буття, представленого як буття конкретної людини. Ідентичність – атрибутивна властивість індивідуального прояву буття, впорядкована сукупність всіх проявів конкретної людини, з якими вона себе ототожнює. Душа, «Я», самість або що – символи-знаки, за посередництва яких передається суть ідентичності» (с.64)

Цікавою є думка автора, що «в контексті постнекласичного або постмодерного філософування про ідентичність конкретної людини можна говорити як про безперервну сукупність змістовно-інформаційних інвестицій спільноти та самого індивіда, представлених у вигляді фрагментованої історії, що постійно переповідається та коригується автором як посередником» (с.44)

В дисертаційному дослідженні вирішується важлива наукова проблема – суті, природи та особливостей формування і співвідношення між собою ключових екзистенціалів та базових елементів соціального буття людини – феноменів ідентичності та самоідентичності, що має важливе практичне значення для (с.29 – автореф.).

Але найбільший внесок автора у вітчизняне суспільствознавство у тому, що практична цінність даного дослідження пов'язана з тим, що викладені та обґрунтовані положення і висновки можуть бути використані як для подальшого теоретичного дослідження широкого спектру феноменів соціального та приватного буття людини, так і для пошуку вирішення низки практичних завдань, зокрема подолання кризи ідентифікації як наслідку наявної несумісності між тим, як себе конкретна людина осмислює, та тим,

як вона себе переживає; а також нейтралізації маніпулятивних впливів на людину як силами та заходами самої людини, так і на рівні окремих груп та соціуму в цілому.

Наукові положення, що висувуються дисертантом у якості позначених науковою новизною (аж 13 позицій) сприяють вирішенню важливого завдання, що стоїть перед вітчизняною соціально-філософською думкою.

Дисертація є самостійним оригінальним дослідженням, основні положення якого відповідають вимогам до дисертаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора наук. Всі праці, опубліковані здобувачем за темою дисертації, написані без співавторів. Зміст автореферату відображає основні висновки дисертації і виконаний у відповідності до встановлених вимог.

Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темами дослідження кафедри філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України «Дослідження соціальної захищеності сільської молоді: стан, тенденції та перспективи» (номер державної реєстрації 0108U001972), а також відділу змісту, філософії та прогнозування вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України «Феномен університету в контексті суспільства знань» (номер державної реєстрації 0112U002214). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету біоресурсів та природокористування України (протокол № 4 від 19 грудня 2013 року) та уточнена на спільному засіданні відділу якості вищої освіти та відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України (протокол № 8 від 24 червня 2015 року).

Водночас, поряд з названими досягненнями, дисертаційне дослідження не позбавлене й певних недоліків, дискусійних моментів, окремих протиріч, на які слід звернути особливу увагу.

1. До концептуальної парадигми дисертаційного дослідження є зауваження. Виходячи з того, що Калуга В.Ф. у своєму дослідженні торкається проблеми кризи ідентичності і самоідентичності, все ж таки слід

було б більш глибоко розкрити кризові чинники, в які втягнута особистість в умовах «суспільства ризику», просякненого кризою особистісного (екзистенціального) і суспільного буття. Однак було б логічно не тільки відзначити це явище, а й проаналізувати шляхи подолання кризових культурних практик сучасного соціуму.

2. Автор дисертації велику увагу приділяє езотеричному осмисленню дійсності (розділ 3 та інші), в контексті якого осмислюються проблеми статевої, гендерної статі, сексуальних збочень, що мають місце і в сучасному бутті, що змушує шукати причини екзистенціальної тривоги та життєвих негараздів, проте, хотілося б, щоб автор дав чіткіші роз'яснення, що саме він розуміє під поняттями «езотерична думка», «езотеричний досвід», та що може бути протилежним езотеричним думці чи досвіду та езотеричному мисленню, та пояснити ті ж вище перераховані проблеми екзистенціального буття іншими методами, для того, щоб знайти істину.

3. На мою думку підрозділ 4.1 «Людство як інтегрований простір, умова і обставина становлення ідентичності» (с.211-214) є недостатньо розкритим, адже людство на сучасному етапі втратило основні важелі досягнення ідентичності, тому слід було б розкрити проблеми, в які втягнуто сучасне людство (міграційні, екологічні, інформаційні), подолання яких сприяло б досягненню ідентичності та єдності людства.

4. Слід погодитися з автором, що буття культури інтегрує в собі всі можливі і допустимі потенції (само)розвитку людини і людства (с.216-217), проте слід було б пояснити як сфера культури впливає на досягнення ідентичності як власного екзистенційного простору, так і в світовому масштабі, так як культура має загальнолюдські цінності, що об'єднують людство.

5. У підрозділі 4.3 «Природа регулятивних механізмів, особливості їх впливу на формування і реалізацію ідентичності та само ідентичності» (с.219-227) слід було б розкрити дійсні регулятивні механізми, що сприяють формуванню ідентичності і самоідентичності, вони ж тільки заявлені, проте

не розкриті (наприклад, механізм самоорганізації як особистості, так і соціуму, глибоко розкритий Матураною і Варелою у роботі «Матурана У. Древо познання. / У.Матурана, Ф.Варела [Перевод с англ. Ю.А. Данилова]. – М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 224 с.); механізм становлення гендерної ідентичності (інтеріоризація та ідентифікація); механізми культурної ідентичності і самоідентичності.

6. На мою думку, слід було б структурувати роботу, яка має 26 підрозділів (деякі з них є коротенькими по 3 сторінки), деякі розділи мають по 3, 4, 5 підрозділів, тому слід було б уніфікувати структуру дисертаційного дослідження.

7. Слід було б також уніфікувати кореляцію завдань (7), новизни (17 – вперше (9), уточнено (4) і набуло подальшого розвитку (4) і висновків (10), що свідчить про можливі розбіжності і відсутність уніфікації.

8. Слід звернути увагу, що деякі цитати по тексту подані російською мовою (с.41).

Проте, висловлені зауваження не торкаються концептуальної цілісності дисертації, а є можливим резервом у подальшому опрацюванні теми. Дисертаційне дослідження пройшло достатню *апробацію*, основні положення дисертації є достатньо достовірними і обґрунтованими.

Ця достовірність обумовлена, використанням методів і підходів до дослідження, що дозволили глибоко проаналізувати тему, а також кількістю і якістю публікацій.

Основні ідеї та результати дослідження викладені у 42 публікаціях, з них: 4 одноосібні монографії, 2 навчальних посібники (1 – у співавторстві), 1 – словник (у співавторстві), 16 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з філософських наук, 5 статей у закордонних наукових виданнях, 2 статті включено до міжнародної наукометричної бази даних РІНЦ, 12 публікацій в інших наукових виданнях та матеріали конференцій. Кандидатська дисертація «Роль онтології в розумінні політичних явищ (на матеріалах концепції Г. Арендт)» захищена у 2004 році.

Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувались. Мета і завдання, поставлені автором, вирішені.

Основні теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на об'єднаному засіданні кафедр історії і політології, філософії Національного університету біоресурсів і природокористування України, а також на низці методологічних семінарів, міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-теоретичних конференцій та семінарів.

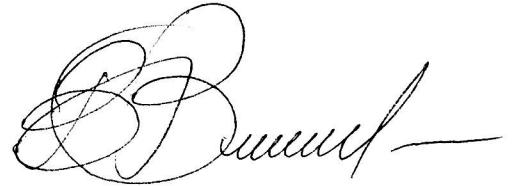
Таким чином, на підставі сказаного вище сказаного, можна зробити висновок, що дисертація Калуги Володимира Федоровича є завершеною самостійною працею, в якій вирішується важливе завдання, що стоїть перед сучасною соціальною філософією – аналіз феноменів ідентичності та самоідентичності як ключових елементів соціального буття людини в їх гендерних, соціокультурних та екзистенціальних вимірах на предмет виявлення джерела та супутніх обставин екзистенціальної напруги особистості, та пошуку ефективних засобів подолання численних внутрішніх конфліктів.

В цілому ж дисертаційне дослідження Калуги Володимира Федоровича «Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри» є цілісним та ґрунтовним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему з визначення стану ідентичності та самоідентичності як соціокультурних феноменів суспільного буття людини в контексті гендерних та екзистенціальних вимірів.

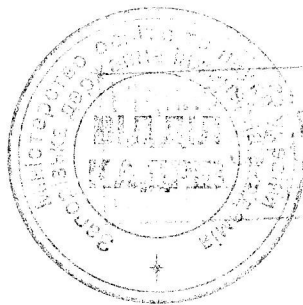
Дисертаційне дослідження Калуги Володимира Федоровича «Ідентичність та самоідентичність як соціокультурні феномени суспільного буття людини: гендерні та екзистенціальні виміри» за своїм науковим рівнем, теоретичним та методологічним обґрунтуванням положень, поданих до захисту, практичним значенням вирішених наукових завдань відповідає

вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій
та управління проектами
Запорізької державної інженерної академії

В.Г. Воронкова

Воронкової В.Г.

